

บทที่ 5

บทบาทหน้าที่ของนิตยสาร สารคดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาเรื่อง "บทบาทหน้าที่ของนิตยสาร สารคดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ" ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีภารกิจหน้าที่พื้นฐานของสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคมของ Wilbur Schramm และ Denis Mcquail มาเป็นหลักในการวิเคราะห์ประกอบกับการใช้แนวคิดเรื่องการแก้ไขปัญหาลิงแวดล้อม ของกาญจนา แก้วเทพ และทฤษฎีการกำหนดการรับรู้ประเด็นข่าวสาร (Agenda-setting) มาช่วยพิจารณาการกระทำบทบาทหน้าที่ของนิตยสาร สารคดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงการแสดงออก ซึ่งการกระทำบทบาทหน้าที่เหล่านั้น โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลการศึกษาออกเป็น

5.1 บทบาทหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสาร (To inform) หรือบทบาทหน้าที่ในการเป็นกลไกสาธารณะในการระแวดระวังและเตือนภัย อันอาจจะเกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ (Watchdog)

5.2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา (To educate) หรือบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมความรู้ ความเข้าใจใหม่ๆ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ตลอดจนระบบนิเวศวิทยา (Eco-system) ตลอดจนชีวิตประวัติบุคคลสำคัญในวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5.3 บทบาทหน้าที่ในการเสนอแนะหรือชักจูงใจ (To persuade) หรือบทบาทหน้าที่เสนอความคิดเห็น ดีความอธิบายความหรือวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นปัญหาทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรือการถ่ายทอดค่านิยมในการสร้างจริยธรรมแบบใหม่ (New Morality) ให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน สอดคล้อง และเกื้อกูลกัน

5.4 บทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิง (To entertain) หรือบทบาทหน้าที่ในการมุ่งเร้าอารมณ์ความรู้สึกโดยผ่านเทคนิคการนำเสนอเนื้อหา เช่น ภาพประกอบสารคดี และการเขียนเชิงสารคดี

5.5 บทบาทหน้าที่ในการกระตุ้นเร้าและระดมสรรพกำลังให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคม (Mobilization)

5.1 บทบาทหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสาร

5.1.1 ในส่วนของเนื้อหา (Content) นั้น พบว่ามีเรื่องราวที่นำเสนอแนวคิดหลัก (Theme) ในการกระหำบทบาทหน้าที่นำเสนอข่าวสารโดยการเป็นกลไกสาธารณะที่เฝ้ามองระแวงตระวังและหยิบยกประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติมารายงานแก่ผู้อ่านถึง 32 เรื่อง จากจำนวนเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ที่ได้สุ่มตัวอย่างมา 60 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 53.33 โดยอยู่ในรูปของคอลัมน์ต่างๆ โดยเฉพาะคอลัมน์ประจำ เช่น คอลัมน์สารคดีพิเศษ (Scoop) หรือสารคดีข่าวที่อยู่ในคอลัมน์โลกใบใหญ่ รวมถึงคอลัมน์โลกใบเล็ก โลกธรรมชาติและวิทยาการ คอลัมน์สัมภาษณ์ คอลัมน์เบื้องหน้าเบื้องหลัง คอลัมน์จากบรรณาธิการ หรือคอลัมน์สารคดีสีเขียว เป็นต้น

การกระหำบทบาทหน้าที่ในการนำเสนอข่าวสารผ่านคอลัมน์ต่างๆ ดังนั้นในยุคต้นมักจะอยู่ในรูปของการรายงานข่าวสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงต่อสัตว์ที่อยู่ในภาวะใกล้สูญพันธุ์ เช่น เรื่อง 5 ปีที่สืบหากวางผา...ก่อนที่จะสูญพันธุ์ (ฉ.16 พ.ค.29) เรื่อง บันทึกดิตตาม "นกแก้วแล้วทองคำ" ครอบครัวยุคสุดท้ายของโลก (ฉ.22 ธ.ค.29) เป็นต้น ต่อมาในยุคกลางมีการนำเสนอข่าวสารในลักษณะที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้ามากขึ้น ทั้งในเรื่องของการลักลอบค้าสัตว์ป่าที่มุ่งทำลายชีวิตสัตว์ป่า หรือปัญหาการทำลายพื้นที่ป่าอันเป็นแหล่งดำรงชีวิตของสัตว์ป่า เช่น เรื่องขบวนการค้าสัตว์ป่า...ธุรกิจค้าชีวิตสัตว์ร่วมโลก (ฉ.47 มี.ค.32) หรือเรื่อง จากเขื่อนเชี่ยวหลานถึงแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ (ฉ.65 ก.ค.33) โดยที่ในช่วงปลายยุคกลางและยุคปลายนั้น มีการเพิ่มการรายงานข่าวสารที่เป็นการทำงานบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เรื่อง ชีวิตและความตายของสิบ นาคะเสถียร (ฉ.68 ต.ค. 33) และมีการหยิบยกประเด็นที่เป็นปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่มคนในสังคมมากล่าวถึงมากขึ้นในยุคปลาย

หากแต่การหยิบยกประเด็นปัญหาในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นกลับมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นในแต่ละ

ยุค ดังจะ เห็นได้จากในยุคต้นนั้นมีการนำเสนอ เรื่องที่ประ เติ้นความขัดแย้งในการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติเพียงร้อยละ 6.38 ของปริมาณการนำเสนอ เนื้อหาแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในยุคนั้น แต่ต่อมาในยุคกลางกลับมีปริมาณเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.36 และ เพิ่มขึ้นอีกในยุคปลายถึงร้อยละ 14

นอกจากนี้ ประ เติ้นด้านอนุรักษ์ธรรมชาติที่ถูกหยิบยกมานำเสนอใน นิตยสาร สารคดีนั้น พบว่ามีความสัมพันธ์กับกระแสอนุรักษ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาใน สังคมด้วย เช่น เรื่อง เขาใหญ่..จุดสีดากับสำนักแห่งการอนุรักษ์ (ฉ.21 พ.ย.2529) เรื่อง หุ่นใหญ่เรศวร จะเอาเขื่อนหรือป่าถึงเวลาที่ต้องเลือก (ฉ.30 ส.ค.2530) เรื่อง จากเขื่อน เขียวหวานถึงเขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ (ฉ.65 ก.ค.2533) หรือ เรื่อง เขื่อน แก่งเสือเต้น เมืองชาวบ้านกับป่าสักคือเหยื่อ (ฉ.95 ม.ค.2536)

ตัวอย่าง เนื้อหาที่กระทบทาบหน้าทีในการระแวงระวัง เดือนกัยหรือ ปัญหาที่อาจ เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ เช่น

"...กล่าวกันว่าพระเจ้าได้ประทานของขวัญอันล้ำค่าคือ ไม้สักที่ขึ้น ตามธรรมชาติแก่โลกนี้เพียง 3 ประเทศเท่านั้น คือ พม่า ไทย และอินเดียนในเมืองไทยเราเอง พื้นที่ผืนสุดท้ายที่มีป่าไม้สักของธรรมชาติขึ้นอย่างหนาแน่นและกินบริเวณกว้างขวางถึง 40,000 ไร่ ก็กำลังจะกลายเป็นอ่างเก็บน้ำของโครงการแก่งเสือเต้น เรากลับมาที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นครั้งที่ 3 ในรอบหนึ่งปีที่ผ่านมาพร้อมกับข่าวการสร้างเขื่อนแก่งเสือ- เต้นในอุทยานแห่งชาติแม่ยมที่กำลังระอุขึ้นอีกครั้ง.."

(จาก เรื่อง เขื่อนแก่งเสือเต้น เมื่อชาวบ้านกับป่าสักคือเหยื่อฉบับที่ 95 มกราคม 2536)

5.1.2 ในส่วนของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี นั้น พบว่าการกระทำ บทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ ส่วนหนึ่งก็เป็นการกระทำตาม"ความต้องการของตลาด" ที่ทำให้นิตยสาร "ชายใต้" ดังนั้น ประ เติ้นปัญหาที่ผู้จัดทำนิตยสาร สารคดีเลือกสรรมานำเสนอแก่ผู้อ่านนั้นจะต้อง อยู่ในกระแสความสนใจของคนในสังคม (Human Interest) และส่งผลกระทบต่อสังคมสูงดังจะ เห็นได้จากทรรศนะของ สกล เกษมพันธุ์ที่ว่า "ในการหยิบยกประเด็นข่าวสารเพื่อเตือนภัยแก่ผู้ อ่านในช่วงที่มีกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมาก เราก็จะนำเสนอเรื่องเขื่อน เรื่องป่าไม้มาก เพราะคนมองเห็นผล เรื่องเหล่านี้ชัดเจนที่สุด จะไม่เล่นเรื่องป่าชายเลน เพราะมันเหมือนแหล่ง

อาหารที่ยังพอมืออยู่ คนยังไม่เห็นผลของท่าลายป่าชายเลน เลยไม่สร้างกระแสะ ที่แรงพอที่จะนำเสนอน"

ดังนั้น การกระทำบทบาทหน้าที่ในการเตือนภัยหรือหยิบยกประเด็นปัญหา ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติของทีมงานนิตยสาร สารคดีจึงเป็นไปในลักษณะที่ "ตามกระแสะ" มากกว่า "นำกระแสะ" กล่าวคือนิตยสาร สารคดีจะนำเสนอเรื่องราวทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อตอบสนองความสนใจของคนในสังคมในขณะนั้น ทำให้ผู้อ่านได้ทราบประเด็นปัญหา ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ตนอยากทราบ มากกว่าจะหยิบยกประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่สื่ออื่นๆ ไม่เคยนำเสนอมาก่อน ดังที่ ประวิทย์ สุวณิชย์ ได้กล่าวว่า "ที่ว่าเปอร์เซ็นต์ที่นำความคิดน้อยจริงๆ แล้วเราทำหนังสือตามกระแสะสังคมมากกว่า แต่มีส่วนหนึ่งที่พยายามฉีกออกไป หรือหยิบยกมาพูด เป็นครั้งแรก เช่น ปัญหาการสูญพันธุ์ของค้างคาวภักดี เป็นต้น"

ตัวอย่างของการนำเสนอ เรื่องแนวนี้ไปตามกระแสะความสนใจของสังคม ก็เช่น การที่นิตยสาร สารคดีนำเสนอ เรื่องชีวิตและความตายของคุณสืบ นาคะเสถียร แทนการนำเสนอ เรื่องสัตว์ป่าที่ได้วางแผนไว้ว่าจะนำเสนอแต่เดิม เนื่องจากกระแสะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในสังคมไทยมีความรุนแรงมากในขณะนั้น ซึ่งผลจากการนำเสนอ เรื่องคุณสืบ นาคะเสถียร ไปตามกระแสะความสนใจของสังคมดังกล่าวนี้ ก็ทำให้ยอดสมาชิกประจำของนิตยสาร สารคดีเพิ่มขึ้นจากเดิมมาก ดังที่คุณปฎิมา หนูไชยะได้ให้ทรรศนะว่า "แต่ก่อนมีสมาชิก 500-600 ราย ตอน ที่เพิ่มมากที่สุดคือ ฉบับสืบ นาคะเสถียร ซึ่งรับสมาชิกบางวันๆ ละเกือบพันเข้ามามากๆ แล้วก็ขอชื่อ กลับตั้งแต่เล่มที่ 1 จนถึงฉบับเฉพาะในกรุงเทพฯ ก็มีสมาชิกหมื่นกว่ารายแล้ว"

ด้วยเหตุผลที่ว่า "ทำตามกระแสะ" แล้วขายได้ทำให้นิตยสาร สารคดีนั้น ยังคงกระทำบทบาทหน้าที่นี้เรื่อยมา และมีแนวโน้มที่จะหยิบยกประเด็นปัญหาความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมานำเสนอมากขึ้นในยุคกลาง และยุคปลาย โดยที่ทางทีมงานนิตยสาร สารคดีจะ เข้าร่วมการประชุมสัมมนาขององค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะรวบรวมข่าวสารและหยิบยกประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นมา รายงานให้ผู้อ่านทราบได้ทันที่นั่นเอง

5.1.1.2 ในส่วนผู้อ่านนิตยสาร สารคดี นั้น พบว่าผู้อ่านที่ไม่ได้ เป็นนักวิชาการสิ่งแวดล้อมหรือทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้น สามารถ

ทราบถึงข่าวสารตลอดสถานการณ์ความเคลื่อนไหวด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้จากการอ่านนิตยสาร สารคดี ไม่ว่าจะเป็นการอ่านคอลัมน์ย่อความยาว 1-2 หน้า เช่น คอลัมน์ ฮอตไลน์ (Hot line) หรือความยาว 10-20 หน้า เช่น คอลัมน์สารคดีพิเศษ (Scoop) หากแต่ผู้อ่านที่ทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้นพบว่า นิตยสาร สารคดี "เข้าไป" ในการหยิบยกประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทรัพยากรธรรมชาติมารายงานให้ผู้อ่านทราบ เนื่องจากประเด็นที่น่าสนใจในเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีนั้นมักเป็นประเด็นปัญหาที่บุคคลที่ทำงานในวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทราบกันดีอยู่แล้ว ดังที่ สุรพล ดวงแข ผู้อ่านรายการฝ่ายวิชาการมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าได้กล่าวไว้ว่า "นิตยสาร สารคดีใช้เป็นเบาแสได้ แต่ถ้าในวงการอนุรักษ์ฯ เราจะรู้ว่าอะไร เกิดขึ้นที่ไหน สารคดีจะเข้าไปเสมอ"

หากแต่ผู้อ่านเหล่านี้ก็ลงความเห็นเห็นว่านิตยสาร สารคดีก็เป็นสื่อหนึ่ง ที่มีส่วนช่วยในการปลุกกระแสความสนใจของคนในสังคมในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย เพราะเวลาที่นิตยสาร สารคดีจับประเด็นด้านปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมานำเสนอในแง่มุมที่น่าสนใจก็มักจะมีสื่ออื่นนำเสนอตามไปด้วย เช่น เรื่อง พญานาคสุดท้ายในประเทศไทยก็จะมีรายการสารคดีทางโทรทัศน์นำเสนอตามไปด้วย

นอกจากนี้ ผู้อ่านยังคิดว่านิตยสาร สารคดีถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างกระแสอนุรักษ์ธรรมชาติในบางส่วน สืบเนื่องจากการคัดเลือกเรื่องที่น่าสนใจนำเสนอ เช่น เชื้อขนแก๊งกรุง เชื้อขนแก๊งเสือ เต็น หรือ เชื้อขนแม่วง หรือการคัดเลือกบุคคลที่น่าสนใจสัมภาษณ์ ซึ่งมักเป็นบุคคลจากวงการสิ่งแวดล้อมที่มีแนวคิดในด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้น การหยิบยกประเด็นปัญหาทางด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนิตยสาร สารคดีที่มีความสัมพันธ์กับกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นระยะๆ ดังที่ อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบุลย์ ได้กล่าวว่า "เมื่อมีเรื่องคุณสืบ สารคดีก็นำเสนอเรื่องนี้ พอเรื่องป่าเขตร้อน เรื่องเชื้อขนเมื้อ 2-3 ปีก่อน นิตยสาร สารคดีก็นำเสนอ เรื่องเหล่านี้ด้วย"

ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่านิตยสาร สารคดีได้กระห่บหนาทหน้าที่ให้ข่าวสาร (Toinform) ในการเป็นกลไกสาธารณะในการระแวดระวัง และเตือนภัยอันอาจเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยการหยิบยกประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมารายงานให้ผู้อ่านทราบอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้อ่านได้ทราบว่ามีสถานการณ์หรือสภาพปัญหาต่างๆ ที่อยู่ใน

กระแสนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้ผู้อ่านเกิดความตื่นตัว และเตรียมตัวที่จะป้องกันหรือ แก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้อย่างทันที่

5.2 บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา

5.2.1 ในหน้าที่เป็น เนื้อหาของนิตยสาร สารคดี (Content) นั้น พบว่ามี เรื่องราวที่น่าเสนอแนวคิดหลัก (theme) ในการกระทำบทบาทหน้าที่ในการให้ ความรู้ความ เข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ระบบนิเวศน์วิทยา ตลอดจนชีวประวัติบุคคลสำคัญ ในวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ถึง 49 เรื่อง จากจำนวนเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่ ได้ลุ่มตัวอย่างมา 60 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 81.66 ซึ่งถือเป็นอัตราส่วนสูงที่สุดในการกระทำ บทบาทหน้าที่ของนิตยสารสารคดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนิตยสาร สารคดี โดยเฉพาะ คอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) ที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติในปริมาณที่มากที่สุดถึง 10-20 หน้า หรือคอลัมน์ขนาด 1-2 หน้า เช่น คอลัมน์ชีวิตสัตว์โลก เป็นต้น

ลักษณะการกระทำบทบาทดังกล่าวนี้ จึงมักอยู่ในรูปของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบนิเวศน์วิทยา หรือชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ที่ทำให้ผู้อ่านได้เปลี่ยน หัสนคติที่ไม่ดี หรือความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องของผู้อ่านต่อสัตว์เหล่านี้เสียใหม่ เช่น เรื่อง แร้ง นก เทสบาลผู้พิชิตความสกปรก (ฉ.59 พ.ศ.2531) หรือเป็นงานวิจัยสัตว์-พืชเป็นต่างๆ เช่น เรื่อง ยุงกันปล่อง..ยุงร้ายล้อมरण (ฉ.55 ก.ย.2532) หรือ เรื่อง เสือนักล่าหมายเลขหนึ่งแห่งพงไพร (ฉ.101 ก.ค.2536) เป็นต้น ซึ่งผลการศึกษาพบว่านิตยสาร สารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ใน การให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์-พืช เป็นชนิดๆ มากที่สุดตลอดระยะเวลา 9 ปี ซึ่งสามารถให้ราย ละเอียดที่เป็นข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ (Scientific information) แก่ผู้อ่านได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในส่วนข้อมูลที่ล้อมกรอบไว้ ซึ่งถือว่าเป็นการให้การศึกษา (to educate) แก่ผู้อ่าน โดยตรง ทำให้ผู้อ่านได้เปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ดีหรือความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องต่อสัตว์เหล่านี้เสียใหม่

ตัวอย่าง เนื้อหาที่กระทำบทบาทหน้าที่ในการรวบรวมความรู้ ความ เข้าใจใหม่ ๆ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์ธรรมชาติ และระบบนิเวศน์วิทยานำมา เสนอแก่ผู้อ่าน

"... แร้งช่วยย่อยสลายซากทำให้พลังงาน และสสารในระบบนิเวศน์ ไหลต่อเนื่องกันไป เป็นวัฏจักร แร้งจึง เป็นสัตว์กลุ่มหนึ่งในป่าแห่งนี้ที่มีความสำคัญไม่น้อย เพราะถ้า

ชาติสัตว์กลุ่มนี้แล้วแม้การไหลเวียนของพลังงาน และสสารจะดำเนินต่อไปได้แต่ก็ไม่สมบูรณ์"

(จากเรื่องแรง นักเทศบาลผู้พิชิตความสกปรก ฉบับที่ 39 พฤษภาคม 2531)

5.2.2 ในส่วนของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี นั้น ได้ให้ทรรศนะว่า นอกจากนิตยสาร สารคดีจะกระทำบทบาทหน้าที่นี้ โดยผ่านเนื้อหาแก่ผู้อ่านโดยตรงแล้ว ผลการศึกษายังพบว่านิตยสาร สารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ในลักษณะที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Non- government Organization or NGO) อีกด้วย ดังเช่น

- การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลทางด้านธรรมชาติวิทยา เพื่อให้ข้อมูลทางด้านธรรมชาติวิทยาแก่ประชาชนทั่วไป เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานหรือในการศึกษาได้
- การจัดทำหนังสือแก่หน่วยงานราชการ เช่น ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ โดยทางทีมงานจะนำนิตยสาร สารคดีไปใส่ในตู้ตั้งกล่าวเพื่อให้ผู้สนใจได้อ่านเรื่องราวทางธรรมชาติวิทยาด้วย
- การจัดตั้งบอร์ดนิทรรศการตามสถานที่ต่างๆ เช่น สวนสัตว์ดุสิต เพื่อเผยแพร่ความรู้ในเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติแก่ผู้สนใจโดยทั่วไป
- การที่บรรณาธิการอาวุโสของนิตยสาร สารคดี เดินทางไปบรรยายนอกสถานที่โดยเฉพาะตามสถาบันทางการศึกษาต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้อันเป็นประสบการณ์ในด้านการจัดทำนิตยสารแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- การบริจาคหนังสือแก่ห้องสมุดของชนชาวชนบทที่ยากจน ดังที่ปฎิมา หนูไชยะได้กล่าวไว้ว่า "อย่างทางวิริยะธุรกิจให้เงินมา 200,000 บาท เราก็เอาเงินนั้นมาซื้อหนังสือแจกห้องสมุดชนบทที่ยากจน เพื่อให้ผู้ที่คอยโอกาสในสังคมได้มีโอกาสอ่านหนังสือดีๆ โดยทางเราก็มอบนิตยสาร สารคดีให้ไปด้วย"

นอกจากนี้นิตยสาร สารคดียังได้ประกาศตัวว่าเป็น "สนามทางวิชาการ" ให้แก่นักวิชาการไทย เป็นการเปิดโอกาสให้นักวิชาการไทยได้แสดงผลงาน หรือความคิดเห็นอันเป็นความรู้ที่น่าสนใจเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติด้วย ดังที่ปฎิมา หนูไชยะ ได้ให้ทรรศนะว่า "เราเปิดโอกาสให้นักเขียนข้างนอกได้ส่งผลงานเข้ามา เราเองก็มีการติดต่อนักเขียนข้างนอกให้เขียนเกี่ยวกับเรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็มีท่ามตาลอดบางคนมีความสนใจว่าอยากนำเสนอ เรื่องไหนก็มาคุยกับ

เราว่าจะนำเสนออย่างไร มีประเด็นอะไรมานำเสนอบ้าง"

จากทฤษฎีของผู้จัดทำดังกล่าวที่ให้ความสำคัญกับสติปัญญา หรือความคิดของนักวิชาการไทยเป็นอย่างมาก ทำให้สัดส่วนของเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติของนิตยสารสารคดีกว่า 90% นั้น เป็นเรื่องที่มีนักวิจัยไทยทำอยู่ เนื่องจากนักวิชาการของไทยนั้นสามารถแปลงวิชาการหนักๆ ให้เป็นการเขียนเชิงสารคดีที่สามารถสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ (facilitating innovation, adaptation and progression) พร้อมทั้งยังได้สรรกรสจากเนื้อเรื่องอีกด้วย

ดังอาจกล่าวได้ว่า การกระทบทาบหน้าท่อนิตยสาร สารคดีในการรวบรวมข่าวสารที่เป็นความรู้ความเข้าใจใหม่ๆ เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยา (Eco-system) ตลอดจนชีวประวัติบุคคลสำคัญในวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมารายงานให้ผู้อ่านทราบนั้นมีเรื่องของ "การตลาด" เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเพราะการทำหน้าที่ในลักษณะที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) ที่ทำงานเพื่อสังคมโดยการเป็น "แหล่งข้อมูลทางด้านชีวิตสัตว์ และธรรมชาติวิทยา" ที่ได้นำเสนอเรื่องราวเหล่านี้ยาวนานกว่า 10 ปีนั้น ทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อถือในเจตนารมณ์อันแน่วแน่ของทีมงานนิตยสาร สารคดีในการกระทบทาบหน้าท่อนิตยสาร เพื่อสังคม ในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง และถือเป็นการส่งเสริมการขายทางอ้อม (Soft sell) ทำให้ชื่อของนิตยสาร สารคดีเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคมมากขึ้นนั่นเอง

5.2.3 ในส่วนของผู้่านิตยสาร สารคดี พบว่า นิตยสาร

สารคดีได้กระทบทาบหน้าท่อนิตยสารในการให้ความรู้ 2 ประการหลักคือ

- การทำหน้าที่ตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ หรือการช่วยขยายพื้นความรู้ ความเข้าใจเพิ่มเติมในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติแปลกๆ ใหม่ๆ ตลอดจนชีวิตชีวประวัติ หรือผลงานของบุคคลสำคัญที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Satisfying Curiosity in Environmental Interest)

ในส่วนของผู้่านิตยสาร สารคดี ที่ไม่ได้เป็นนักวิชาการสิ่งแวดล้อมหรือทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้น จะพบว่านิตยสาร สารคดีสามารถตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องชีวิตสัตว์-ธรรมชาติวิทยา ชีวิต และผลงานของบุคคลสำคัญในวงการอนุรักษ์ธรรมชาติของตนได้มากขึ้น ดังจะพิจารณาได้จากทฤษฎีของผู้่านิตยสาร ดังนี้ เช่น

"...บางเรื่องที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนก็อ่านเอาความรู้ ซึ่งมีอยู่แล้วทุกเล่ม และค่อนข้างน่าสนใจเช่น เรื่อง นาก เสือ ช้างป่า พยูน ค้างคาวภคิตติ ไตโนเสาร์ เป็นการอ่านเพื่อหาความรู้ใส่ตัว และรู้อาจจะหาความรู้ตรงนี้ได้จากเล่มไหน..."

(บริพัตร ศิริอรุณรัตน์, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2538)

หากแต่ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดีที่เป็นนักวิชาการสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จะไม่ได้รับความรู้แปลกๆ ใหม่ๆ เกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติวิทยาจากการอ่านนิตยสาร สารคดีมากนัก เนื่องจากข้อมูลข่าวสารต่างๆ นั้น ส่วนใหญ่ก็ปรากฏอยู่ตามหนังสือแนววิชาการที่เกี่ยวกับระบบนิเวศน์วิทยาทั่วไป หากแต่นิตยสาร สารคดีได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาดัดแปลงให้อ่านง่าย และได้รับอรรถรสจากการอ่านมากขึ้น

"สำหรับคนนอกวงการ เขาคงได้ข้อมูลมากขึ้น แต่ถ้าอยู่ในวงการมันก็คงไม่มีอะไร ของแปลงไม่ค่อยมีมันมีอยู่ในตำราอยู่แล้ว

(สุรพล ดวงแข, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2538)

- การทำหน้าที่ในการเป็นแหล่งข้อมูลหรือแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ (Reference) ในด้านชีวิตสัตว์ธรรมชาติวิทยา ลอคนจนชีวประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญ ในวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี ที่มีได้เป็นนักวิชาการสิ่งแวดล้อมหรือทำงานเกี่ยวข้องกับวงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้น มีความคิดเห็นว่านิตยสาร สารคดีสามารถเป็นแหล่งข้อมูลทางด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติวิทยาที่เชื่อถือได้ถึง 80-100% เนื่องจากนิตยสาร สารคดีสามารถรวบรวมสาระ และแง่มุมในการนำเสนอรายละเอียดของเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติวิทยานี้ไว้ได้ค่อนข้างครบถ้วน โดยมีผู้เชี่ยวชาญ (Experts) ในแต่ละเรื่องเป็นผู้เขียนเอง โดยมีการอ้างอิงที่มาของแหล่งข้อมูลทั้งจากต่างประเทศ ซึ่งมักเป็นหนังสืออ้างอิงองค์การนานาชาติ เช่น IUCN (International Union of Conservation of Nature and Natural Resources) และหน่วยงานราชการต่างๆ ภายในประเทศ เช่น กรมป่าไม้ทำให้ผู้อ่านส่วนใหญ่มักนำเอาข้อมูลของนิตยสารสารคดีไปใช้เป็นแหล่งอ้างอิง (Reference) เลย โดยไม่มีการตรวจสอบข้อมูลซ้ำ (Double check)

หากแต่ผู้อ่านที่เป็นนักวิชาการสิ่งแวดล้อมหรือทำงานที่เกี่ยวข้องกับการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้น พบว่านิตยสาร สารคดี มีความน่าเชื่อถือในการเป็นแหล่งอ้างอิงอยู่บ้าง แต่หากจะนำไปใช้อ้างอิงในการทำงานนั้นจะต้องมีการตรวจสอบข้อมูลซ้ำ (Double Check) ก่อน หรืออาจไม่นิตยสาร สารคดีเป็นแหล่งอ้างอิง (Reference) เลยหากเป็นการทำรายงานที่เป็นทางการ เพราะที่มาของแหล่งข้อมูลแต่ละแหล่งหรือจำนวนตัวเลขต่าง ๆ ที่แสดงออกมานั้นย่อมถูกนำเสนอมาตามกรอบทัศนคติในการทำงานของผู้จัดทำ

นอกจากนิตยสาร สารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าว ในลักษณะที่เป็นการให้แหล่งข้อมูลที่ทำให้ความรู้แก่ผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion Leader) ในสังคม ซึ่งเป็นผู้ที่ Lazarsfeld Berelson และ Gaudet (1948) ได้กล่าวถึงว่าเป็นผู้คนที่ "เปิดรับสื่อ" มากกว่าบุคคลอื่นในสังคมนวมถึงมีศักยภาพในการถ่ายทอดความคิดที่ได้รับจากสื่อไปยังบุคคลอื่นๆ ที่อยู่ในสังคมได้ ซึ่งบุคคลในลักษณะดังกล่าวนี้ก็เป็นสมาชิกประจำที่อ่านนิตยสาร สารคดี ไม่ว่าจะ เป็นสมาชิกของพรรคการเมือง ผู้ทำงานในวงการสื่อสารมวลชน หรือผู้ที่ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ก็สามารถนำข้อมูลความรู้ที่ได้จากนิตยสาร สารคดีไปใช้ถ่ายทอดต่อไปได้ โดยเฉพาะบุคคลที่ทำงานอยู่ในวงการสื่อสารมวลชนที่ผลิตงาน "สารคดีทางวิทยุ" หรือ "สารคดีทางโทรทัศน์" ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมโดยตรงสามารถใช้ข้อมูลที่ได้จากนิตยสาร สารคดีไปใช้ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำงาน เพื่อให้การทำงานง่ายและสะดวกขึ้น ดังที่ปิณฑร มหาสาวภาคกุล ผู้ควบคุมการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์รายการ "รักเรารักโลก" ได้ให้ทรรศนะว่า "... สารคดีทำให้เรารู้ข้อมูล เบื้องต้นก่อนลงสำรวจพื้นที่ทำให้รู้ว่าจะคุยกับใคร เพราะ เขาให้ข้อมูลละเอียดและถูกต้องพอสมควร ตอนทำอยู่แปซิฟิกถ้าจะไปทำสารคดีโทรทัศน์ เรื่องอะไรก็จะใช้ข้อมูลจากตรงนี้แล้วไปคุยไปสัมภาษณ์เอา อย่างเรื่อง พญูน แหล่งข้อมูลที่สารคดีให้ก็มีอยู่จริงทำให้คิดพล็อต เรื่องที่จะนำเสนอได้เลย"

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion Leader) ทั้งที่เป็นสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคลเหล่านี้ นำเนื้อหาอันเป็นข้อมูลข่าวสารความรู้ด้านชีวิตสัตว์-ธรรมชาติไปผลิตซ้ำ (Reproduce) หรือถ่ายทอดซ้ำกันอยู่บ่อยๆ ก็จะทำให้เรื่องราวที่นิตยสาร สารคดีนำเสนอ นั้น กลายเป็นตัวปลุกกระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้สาธารณชนรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ ตลอดจนประ เด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

ดังนั้น การกระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ ทั้งในส่วนของ การนำเสนอเนื้อหาและการเผยแพร่ความรู้ของทีมงานในลักษณะของการทำงานเพื่อสังคมนั้น ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจใหม่ๆ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติ และระบบนิเวศวิทยา (Eco-system) ตลอดจนชีวิตประวัติของบุคคลสำคัญ ที่ทำงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น รวมถึงกระทำบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) ของผู้อ่านในด้านชีวิตสัตว์ธรรมชาติ และช่วยปรับ เปลี่ยนทัศนคติของผู้อ่านที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับสัตว์ธรรมชาติ เสียใหม่ อีกทั้งนิตยสาร สารคดียังได้พัฒนาไปสู่การเป็น "แหล่งข้อมูล" หรือ "หนังสืออ้างอิง" (Reference) ในเรื่องชีวิตสัตว์-ธรรมชาติให้แก่สาธารณชนได้ โดยเฉพาะผู้นำทางความคิดเห็น (Opinion Leader) ที่เป็นนักวิชาการ นักสื่อสารมวลชน หรือนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติก็สามารถนำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับชีวิตสัตว์-ธรรมชาติจากนิตยสาร สารคดีไปเผยแพร่สู่คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมได้ ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกอันดี เบื้องต้นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดขึ้นในสังคม

5.3 บทบาทหน้าที่ในการเสนอแนะหรือชักจูงใจ

ผลการศึกษาพบว่า นิตยสาร สารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ในการเสนอแนะหรือชักจูงใจ (to persuade) ใน 2 ลักษณะคือ

5.3.1. บทบาทหน้าที่ในการนำเสนอความคิดเห็นด้วยการตีความอธิบายความหรือวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5.3.1.1 ในส่วนที่เป็นเนื้อหา (Content) ของนิตยสาร สารคดี พบว่ามีเรื่องราวที่กระทำบทบาทหน้าที่ในการตีความ อธิบาย หรือวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการเปิดประเด็นให้ข้อมูลภูมิหลัง (background information) และนำเสนอความคิดเห็นในแง่มุมต่างๆ เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จำนวน 10 เรื่อง จาก 60 เรื่อง ที่ได้สุ่มตัวอย่างหรือคิดเป็นร้อยละ 16 ที่กระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวในปริมาณมากที่สุด ได้แก่ คอลัมน์สารคดีพิเศษ (Scoop) และคอลัมน์สารคดีสีเขียว ซึ่งถูกจัดขึ้นเพื่อ เป็นเวทีที่แสดงน่านาทัศนะ เกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง นอกจากนั้นยังมีคอลัมน์อื่นๆ เช่น บทบรรณาธิการ (editorial opinion) ที่เป็นกระบอกเสียง

ให้กับแนวคิดด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของทีมงานนิตยสาร สารคดี บทความสีเขียว หรือ การตอบจดหมายจากผู้อ่าน ซึ่งวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่มาของเรื่องราวที่เป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเชื่อมโยงให้เห็นว่าเหตุการณ์ปัญหาดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับส่วนใดของสังคมบ้างทั้งยังทำหน้าที่เป็นเวที (platform) ให้นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ (experts) และผู้อ่านได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาเหล่านั้นด้วย ทั้งความคิดเห็นในเชิงคัดค้านและสนับสนุน ซึ่งกระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ทำให้ผู้อ่านได้มุมมอง และความรู้เพิ่มเติม รวมทั้งยังสามารถประเมินปัญหาทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในหลายแง่มุม

สำหรับลักษณะการนำเสนอ เนื้อหาที่กระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าว มักเป็นการตีความ หรือวิพากษ์วิจารณ์ที่เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนผู้เสียประโยชน์จากการจัดทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้พื้นที่การนำเสนอความคิดเห็นจากหน่วยราชการ เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หรือกรมชลประทาน น้อยกว่าความคิดเห็นของชาวบ้านที่เสียประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีการล้อมกรอบในส่วนที่เป็นความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (experts) หรือนักวิชาการที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อประเด็นปัญหานั้นๆ ด้วย เช่น ดร.ปริญญา นุตาลัย ดร.ธงชัย พรรณสวัสดิ์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ หรือ อ.สุรพล ดวงแข เป็นต้น

เนื้อเรื่องที่กระทำบทบาทดังกล่าวนี้ ได้แก่ เรื่องเขาใหญ่...จุดสีดำ กับสำนักแห่งการอนุรักษ์ (ฉ.21 ก.พ. 2529) เรื่อง จากเขื่อนเขี้ยวหลานถึงเขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาดครั้งสำคัญ (ฉ.65 ก.ค.2533) เรื่อง ชีวิต และความตายของสิบ นาคะ เสถียร (ฉ.68 ต.ค.2533) สงครามความคิดบนเวทีเขื่อนปากมูล (ฉ.74 เม.ย.2534) และเรื่อง ไม้เถื่อน...ไม่มีคำตอบที่เมืองแพร่ (ฉ.84 ก.พ.2535) เป็นต้น

ตัวอย่าง เนื้อหาที่กระทำบทบาทหน้าที่ในการตีความ อธิบายความ และวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นปัญหาทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนิตยสาร สารคดี

"..ผลกระทบของการสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน นอกจากทำลายป่าไม้ แสนกว่าไร่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าที่สมบูรณ์ที่สุดในภาคใต้แล้ว ยังเป็นช่องทางให้มีการตัดไม้รอบบริเวณใกล้เคียงจากถนนที่ตัดเข้าไปในป่าลึก นำเสียที่เกิดจากความเห็นแก่ตัวของพ่อค้าไม้ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่สนใจทำความสะอาดอ่างเก็บน้ำก่อน จะมีการปล่อยน้ำ ผลคือ ซากต้นไม้

หมักหมมทำให้น้ำเสียอย่างรุนแรงคลองแสงที่รับน้ำเสียจาก เขื่อนไปจนถึงแม่น้ำพุมดวง-ตาปี เริ่มเน่าปลาลอยขึ้นอืดจนยากที่จะเหยี่ยวาคนสองฟากฝั่งที่ใช้น้ำในลำน้ำนี้ เป็นน้ำดื่มน้ำใช้ก็พลอยเดือดร้อนไปทุกหย่อมหญ้า สวนและไรนาที่ระบายน้ำไปใช้ก็อควายกันถ้วนหน้า... จากน้ำเป็นพิษ

ขณะนี้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตยังมีค่าพูดสวยหรูว่าทำให้เกิดพื้นที่ชลประทาน แสนกว่าไร่ จากการสร้างเขื่อนเขี้ยวหลาน และสองแสนกว่าไร่จากการสร้างเขื่อนแก่งกรุง"

(จากเรื่อง จาก เขื่อน เขี้ยวหลานถึง เขื่อนแก่งกรุง บทเรียนที่ผิดพลาด ครั้งสำคัญ ฉ. 15 ก.ค. 2533)

5.3.1.2 ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี พบว่า การที่มีกระบวนการคัดเลือกสรรสาร (Selective of Issues) ในลักษณะดังกล่าวก็เพราะ ทีมงานมีมุมมองปัญหาในแบบองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) ซึ่งเป็นองค์กรซึ่งต่อสู้เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นจึงเลือกนำเสนอข้อมูลในส่วนที่ไม่ค่อยได้รับการเปิดเผยจากหน่วยงานราชการมากกว่า หรืออาจกล่าวได้ว่าทีมงานนิตยสาร สารคดี เลือกที่จะเป็น "กระจกเงา" ที่จะสะท้อนความจริงของปัญหาในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบางประการที่สื่อสารมวลชน อันเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล เช่น วิฑู โทรทัศน์ มิได้นำเสนอ หากแต่การตีความอธิบายความ หรือวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ของทีมงานนิตยสาร สารคดีนั้นยังอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง (facts)

ดังนั้น ถ้ามีการตีความในลักษณะที่เข้าข้างฝ่ายใดก็อาจมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลของนักเขียนที่ไปสัมผัสแหล่งข้อมูลจริง หรือไปพูดคุยกับหลายๆ ฝ่าย แล้วมาสรุปตามความคิดของตนว่าข้อเท็จจริงควรจะเป็นอย่างไร แต่ก็อยู่ในกรอบของการทำงานที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากทรรชนะของบรรณาธิการฝ่ายต่างๆ ของนิตยสาร สารคดีดังนี้

"ในการนำเสนอประเด็นเรื่องความขัดแย้งด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่นเรื่องเขื่อน ป่าไม้ นิตยสาร สารคดีจะเข้าข้างความจริง คือเราจะ เป็นกลางถ้าทุกอย่าง เป็นความจริงในเรื่องการสร้างเขื่อน เราอาจนำเสนอข้อมูลของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตน้อยกว่า เพราะเราไม่เห็นด้วยกับการสร้างเขื่อนมากกว่าแต่เราจะนำเสนอข้อมูล 2 ด้าน แต่จะไม่ชี้หน้าว่าใครผิดใครถูก คือ จะนำเสนอข้อเท็จจริงที่เราเห็น"

(วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2538)

5.3.1.3 ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี นั้นพบว่าครึ่งหนึ่งของผู้ให้สัมภาษณ์ หรือ 5 ใน 10 คน ได้ให้ทรรศนะตรงกันว่า นิตยสาร สารคดี นั้น มีความลำเอียงในการให้ข้อมูล โดยการให้ข้อมูลของหน่วยงานราชการ เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ใน ปริมาณน้อยหรือไม่ให้เลยทำให้ผู้อ่านขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง หรือไม่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ สาเหตุ หรือแนวทางแก้ไขปัญหามาในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงได้ เนื่องจากไม่มีความมั่นใจในข้อมูลที่ตนได้รับ ส่วนอีกครึ่งหนึ่งของผู้อ่านนั้น มีความคิดเห็นว่านิตย- สาร สารคดี มีความเป็นกลางในการอธิบายความ หรือวิพากษ์วิจารณ์ให้ความคิดเห็นต่อประ เด็น ความขัดแย้งในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในระดับที่ยอมรับได้ โดยการนำเสนอความ คิดเห็นไปตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในสังคม และทำหน้าที่เปิดเผยข้อเท็จจริงบางส่วนที่หน่วยงาน ราชการไม่ได้กล่าวถึง โดยการนำเสนอข้อมูลทั้ง 2 ด้าน ดังจะพิจารณาตามทรรศนะของผู้อ่านดังนี้

"คิดว่าสารคดียังรักษาความเป็นกลางของสื่อมวลชนไว้ ในระดับที่ยอมรับได้ถ้าแม้มีความ เอนเอียง เข้าข้างประชาชนบ้างแต่ก็ไม่มาก ทั้งนี้ก็ เพราะคนทำสารคดี เป็นกลุ่ม คนที่ทำงานด้านนี้แล้วมีจิตสำนึกกับสังคม ที่เคยเห็นความทุกข์ยากของชาวบ้านมองชาวบ้านว่าเป็น พวกที่ไม่มีการบอกเสียง ในขณะที่รัฐมีการบอกเสียงมีอำนาจมีอิทธิพลเพื่อเอาใจตลอด การ นำเสนอของ เขาก็คือ การประ เหมินว่าสิ่งไหนควรจะนำเสนอสิ่งไหนการจะตัดออกมากกว่า แต่ก็ พยายามที่จะนำเสนอข้อมูลทั้ง 2 ด้าน"

(กฤษดา สังกา, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2538)

ดังนั้น การกระทำบทบาทหน้าที่ในการนำเสนอความคิดเห็นด้วยการตี ความอธิบายความ หรือวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นปัญหาทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของ นิตยสาร สารคดีนั้น ได้นำเสนอมุมมองแง่คิด และข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นปัญหาใน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสังคมว่า ประเด็นปัญหานั้น เกี่ยวพันกับส่วนใดของ สังคมในสังคมในลักษณะใดบ้างนอกเหนือไปจากที่ผู้อ่านได้รับจากสื่อสารมวลชนประเภทอื่น ๆ ที่ทำ หน้าที่ประชาสัมพันธ์การทำงานให้หน่วยงานราชการ ทำให้ข้อมูลข่าวสารในระดับท้องถิ่น หรือ เสี่ยงจากชาวบ้านที่เสียประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐบาลหรือได้รับความไม่ เป็นธรรมจากสังคม ได้มีโอกาสถ่ายทอดไปยังกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม อีกทั้งยังเป็นการช่วยรวม กลุ่มคนที่มีแนวความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เข้าไว้ด้วยกัน โดยผ่านคอลัมน์ต่าง ๆ

ของนิตยสาร สารคดี

5.3.2 บทบาทหน้าที่ในการชักจูงให้เกิดการปลูกฝังค่านิยมในการปกป้อง และ หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ การบริโภคเพื่อรักษาสິงแวดล้อม (Greer Consumerism) และ การถ่ายทอดจริยธรรมแบบใหม่ (New Morality) ที่เน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่าง สอดคล้องกลมกลืนและเกื้อกูลกัน

5.3.2.1 ในส่วนของเนื้อหา นิตยสาร สารคดี (Content) พบว่ามีเรื่องราวที่ กระทำบทบาทหน้าที่นี้ 14 เรื่อง จากแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่สุมตัวอย่างมากจำนวน 60 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 23.33 โดยแทรกอยู่ตามคอลัมน์ชีวิตสัตว์-ธรรมชาติโดยทั่วไป เช่น คอลัมน์ สารคดีพิเศษ (Scoop) หรือคอลัมน์ชีวิตสัตว์โลก เป็นต้น

การกระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวจะเป็นลักษณะที่ให้อ่านได้นำสาระที่ ได้มาขบคิดเอง โดยผู้จัดทำจะเน้นให้อ่านนิตยสาร สารคดีตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมว่ามีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างไร หรือแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ใน เชิง เกื้อหนุนกัน ในวงจรชีวิตต่างๆ ในระบบนิเวศน์หนึ่งๆ รวมถึงการนำเสนอผลกระทบการทำลายวงจรชีวิตของ พืช และสัตว์ที่มีต่อมนุษย์ หรือระบบนิเวศน์นั้น โดยเน้นให้อ่าน เล็งเห็นถึงผลกระทบที่เป็นปัญหาใน ระยะยาว อันสืบเนื่องมาจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้เทคนิคการเขียนเชิงสารคดี และภาพประกอบในการสร้างอารมณ์ และดึงอารมณ์ความรู้สึกร่วมไปกับ เนื้อ เรื่อง ในขณะที่ผู้อ่าน ได้อ่านเพื่อปลูกฝังจิตสำนึก ทัศนคติอันดีแก่ผู้อ่าน

ตัวอย่างของ เนื้อหาที่กระทำบทบาทหน้าที่ถ่ายทอดจริยธรรมแบบใหม่ (New Morality) ที่เน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสอดคล้อง กลมกลืน และ เกื้อกูลกัน

"... เลี้ยงหมาจะต้องให้ความรักนะครับ หมาเป็นสัตว์ที่อยากได้ เจ้านายเหลือเกินถ้าได้รักใครแล้วจะรักที่สุด โดยมากคนมักจะขับไล่ไล่ส่งมันไม่ยอมให้มันรักเลี้ยง ก็เลี้ยงห่างตัว อาหารก็ให้ของเหลือ ๆ ถ้ารักมันไม่ได้ก็อย่าไปเลี้ยงมัน..หรมานหัวใจมัน รักหมา ค่อยเลี้ยงหมา แล้วมันจะรักคุณมากกว่าที่คุณรักมัน..."

(จาก เรื่อง สุนัขไทยหลังอาน ตำนานแห่งเลือดนักสู้ ฉบับที่ 26 เมษายน 2530)

5.3.2.2 ในส่วนของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี ได้ให้ทรรศนะว่า มีการกระทำ

บทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้ในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ จากเดิมที่ผู้จัดทำพยายามถ่ายทอดค่านิยมหรือแนวคิดของกลุ่มนักอนุรักษ์นิยม (Conservationists) ซึ่งเน้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ (conservation) ด้วยการปกป้อง และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติ หรือการบริโภคเพื่อรักษาสีเขียว (green consciousness) ไปเป็นความพยายามที่จะถ่ายทอดจริยธรรมแบบใหม่ (New Morality) ให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องกลมกลืน และเกื้อกูลกัน โดยเน้นการปลูกฝังจิตสำนึกแก่ผู้อ่านว่าปัญหาในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้น ไม่สามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้นได้ซึ่ง เป็นแนวคิดของกลุ่มนักสิ่งแวดล้อมใหม่ (Environmentalists) ที่เน้นความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างมนุษย์ และธรรมชาติอันเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ "การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)" อันเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมในหมู่นักวิชาการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน

ดังที่ ปฎิมา หนูไชยยะ ได้ให้ทรรศนะในเรื่องนี้ว่า "ตอนที่เราทำเรื่อง ไทรก็มีสติ๊กเกอร์ให้คนอ่านติด ว่าสัตว์อะไรอยู่ตรงไหนของต้นไม้ ทำให้เห็นว่าไทร 1 ต้น มีประโยชน์ต่อสัตว์อย่างไร และสัตว์พวกนั้นมีประโยชน์ต่อไทรอย่างไร แล้วไทรมีประโยชน์กลับมาสู่คนอย่างไร เราไม่ได้เขียนแบบสั่งสอนเพราะคนไม่ชอบอ่านอย่างนี้ เขาอ่านเองแล้วก็ซึมซาบไปเองว่าไม่อยากทำลายทรัพยากรธรรมชาติ"

(ปฎิมา หนูไชยยะ, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2538)

5.3.2.3 ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี นั้นพบว่านิตยสาร สารคดีสามารถสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ผู้อ่านในทางอ้อม โดยการสรุปเป็นข้อคิดเห็นในเชิงโน้มน้าวใจ (persuasive) ในท้ายเรื่องหรือสอดแทรกไปในเนื้อเรื่องมากกว่าการสั่งสอนหรือให้ข้อ เสนอแนะแก่ผู้อ่านโดยตรงทำให้ผู้อ่านได้รับการถ่ายทอดทั้งค่านิยมของทั้งกลุ่มอนุรักษ์นิยม (Conservationists) ที่เน้นความรู้สึกห่วงหาพัน และความต้อการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ไม่ให้ถูกทำลายไป และกลุ่มสิ่งแวดล้อมใหม่ (Environmentalists) ที่เน้นให้ผู้อ่านเกิดความคิดที่ว่าสิ่งมีชีวิต ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ในระบบนิเวศวิทยามีความสำคัญเท่าเทียมกัน และมีความสัมพันธ์กันอย่างมีระบบ จึงไม่ควรกระทำสิ่งใดที่เป็นการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่นและ

ทำลายทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของตน ดังจะเห็นได้จากทรศนะของผู้อ่าน ดังนี้คือ

"คิดว่า เขาช่วยปลูกฝังเรื่องอนุรักษ์ธรรมชาติมากแต่คงวัดไม่ได้ แต่ว่า คนอ่าน 80% ที่อ่านสารคดีคงมีความคิดในเรื่องนี้อยู่แล้ว พอพูดถึงเรื่องนี้เขาเลยรับได้ มันจึงเป็น การปลูกฝังไปในตัวอาจจะจากเรื่องี่อ่านโดยใช้วิธีการเขียนเชิงสารคดีที่ใช้วิธีการตั้งอารมณ์แบบ โนมิน่าวจ"

(กาญจนา กุลพิสุทธิเจริญ, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2538)

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การกระทำบทบาทหน้าที่ในการเสนอแนะและชัก จูงใจ (to persuade) ของนิตยสาร สารคดี ในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็น ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และการชักจูงใจให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกห่วงแทนและต้องการปกป้อง ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการถ่ายทอดจริยธรรมแบบใหม่ (New Moralitg) ที่เน้นให้มนุษย์อยู่ ร่วมกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลกันนั้น ก็เพื่อทำให้ผู้อ่านได้ซึมซาบแนวคิดในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง จนเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนพฤติกรรมของผู้อ่านให้หันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในที่สุด

5.4 บทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิง (To entertain) หรือบทบาทหน้าที่ใน การมุ่งเร้าอารมณ์ความรู้สึกโดยผ่านเทคนิคการนำเสนอ เนื้อหา เช่น ภาพประกอบสารคดี และ การเขียนเชิงสารคดี

การกระทำบทบาทดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เบื้องต้น เพื่อเสริมความเข้าใจหรือให้ ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านนิตยสาร สารคดีนั่นเอง เพราะว่าองค์ประกอบที่ถือเป็นหัวใจประการ หนึ่งของคำว่า "สารคดี" นั่นก็คือ "ความบันเทิง" นั่นเอง ดังที่หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517) ได้กล่าวไว้ในหนังสือวิเคราะห์สารคดีไทยว่า

"...ถึงแม้ว่าสารคดีจะเป็นงานที่ผู้เขียนเจตนาจะให้ความรู้แก่ผู้อ่าน แต่ก็เพ่ง- เล็งเลือกเฟ้นในการใช้ถ้อยคำในภาษา ทำให้เกิดอารมณ์ตามสมควร งานเขียนที่เพ่งเล็งเชิง ความรู้ เพ่งเล็งจะสอนโดยไม่คำนึงถึงอารมณ์ไม่ถือเป็นสารคดี"

5.4.1 ในส่วนของเนื้อหา (content) ของนิตยสาร สารคดี นั้น พบว่ามีการกระทำ บทบาทหน้าที่ในการให้ความบันเทิงโดยมุ่งเร้าอารมณ์ ความรู้สึก สร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

โดยการใช้ภาพประกอบสารคดีและเทคนิคการเขียนเชิงสารคดี ดังนี้คือ

ภาพประกอบสารคดี

โดยปกติ ภาพประกอบสารคดี (Illustration) ของนิตยสาร สารคดี จะมีอยู่ 2 ประเภทคือ ภาพถ่าย (Photography) และภาพประกอบอื่นๆ เช่น ภาพวาด ภาพลายเส้น แผนผัง แผนภูมิกราฟ และภาพเชิงศิลป์

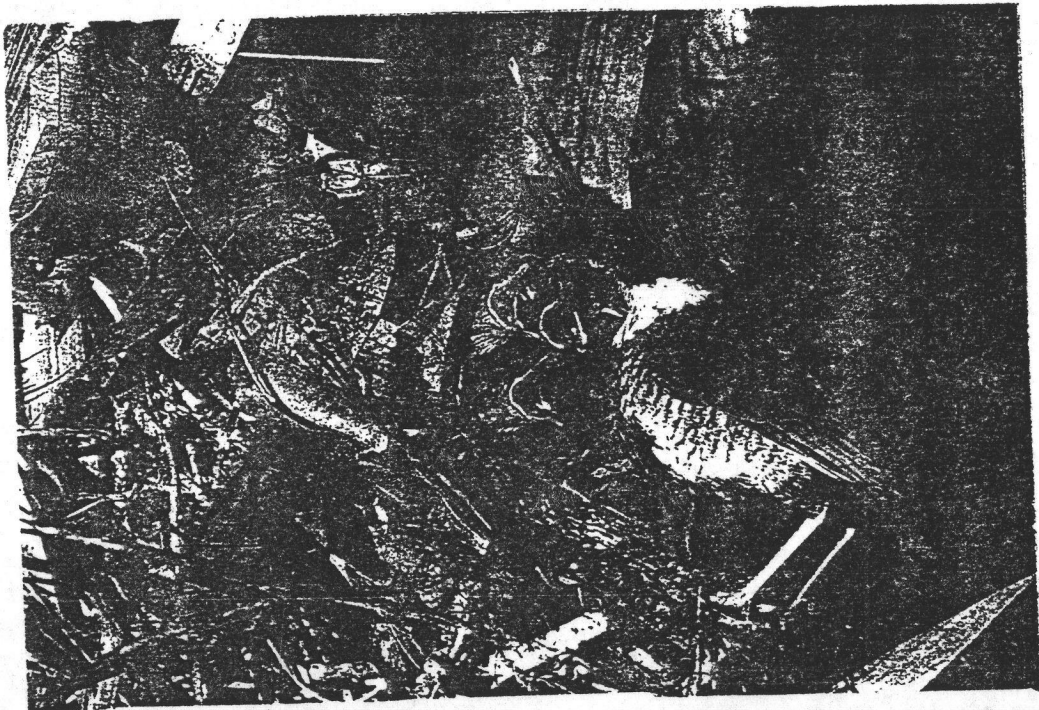
- ภาพถ่ายแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติของนิตยสาร สารคดี

ภาพถ่ายของนิตยสาร สารคดีหากแบ่งตามวัตถุประสงค์ (objective) ในการนำเสนอสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ภาพถ่ายที่เสริมความเข้าใจในเนื้อหาหรือให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านและภาพถ่ายที่มุ่งเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้อ่านตระหนักถึงประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง ซึ่งภาพถ่ายทั้งสองประเภทนี้มีความแตกต่างจากภาพถ่ายในนิตยสารอื่นๆ เนื่องจากภาพถ่ายของนิตยสาร สารคดีจะไม่มีภาระทำหน้าที่ (function) ที่รองรับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเหมือนนิตยสาร อสท. หรือเพื่อนเดินทาง ภาพถ่ายของนิตยสาร สารคดีจึงมุ่งเน้นนำเสนอ "ความจริง" เป็นหลัก ดังนั้นภาพที่ถูกคัดเลือกเพื่อนำเสนอนั้นจึงไม่ใช่ภาพที่สวยงามที่สุด แต่เป็นภาพที่เหมาะสมกับเนื้อเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

- ภาพที่ใช้ต้องมีลักษณะ เป็นภาพสารคดี (Documentary photography)

คือต้องเป็นเรื่องราวที่เป็นจริง มีความหมาย และที่สำคัญคือ ต้องสามารถบอกเล่าเรื่องราวได้ (Story-telling) หรือที่เรียกกันว่า "ภาพพูด" ซึ่งเหมือนกับภาพในการโฆษณาที่ปิดเสียงก็ดูรู้เรื่อง ภาพพูดของนิตยสาร สารคดีจึงมีลักษณะของการลำดับเรื่องราว (Photo essay) ซึ่งหากผู้อ่านแต่รูปโดยไม่อ่านเนื้อหาก็สามารถเข้าใจได้ว่าเรื่องนั้น เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร ภาพพูดจึงทำหน้าที่ในการเล่าเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านที่มีเวลาจำกัด หรือผู้อ่านที่เป็นเด็ก เพราะหากดูเฉพาะรูปภาพ และคำบรรยายใต้ภาพก็สามารถเข้าใจเนื้อเรื่องโดยรวมได้ และภาพพูดยังถูกนำไปใช้แทนข้อมูลในส่วนที่ภาษาเขียนไม่สามารถบรรยายให้เห็นภาพได้ หรือให้รายละเอียดได้ไม่เพียงพอ ตัวอย่างภาพถ่ายของนิตยสาร

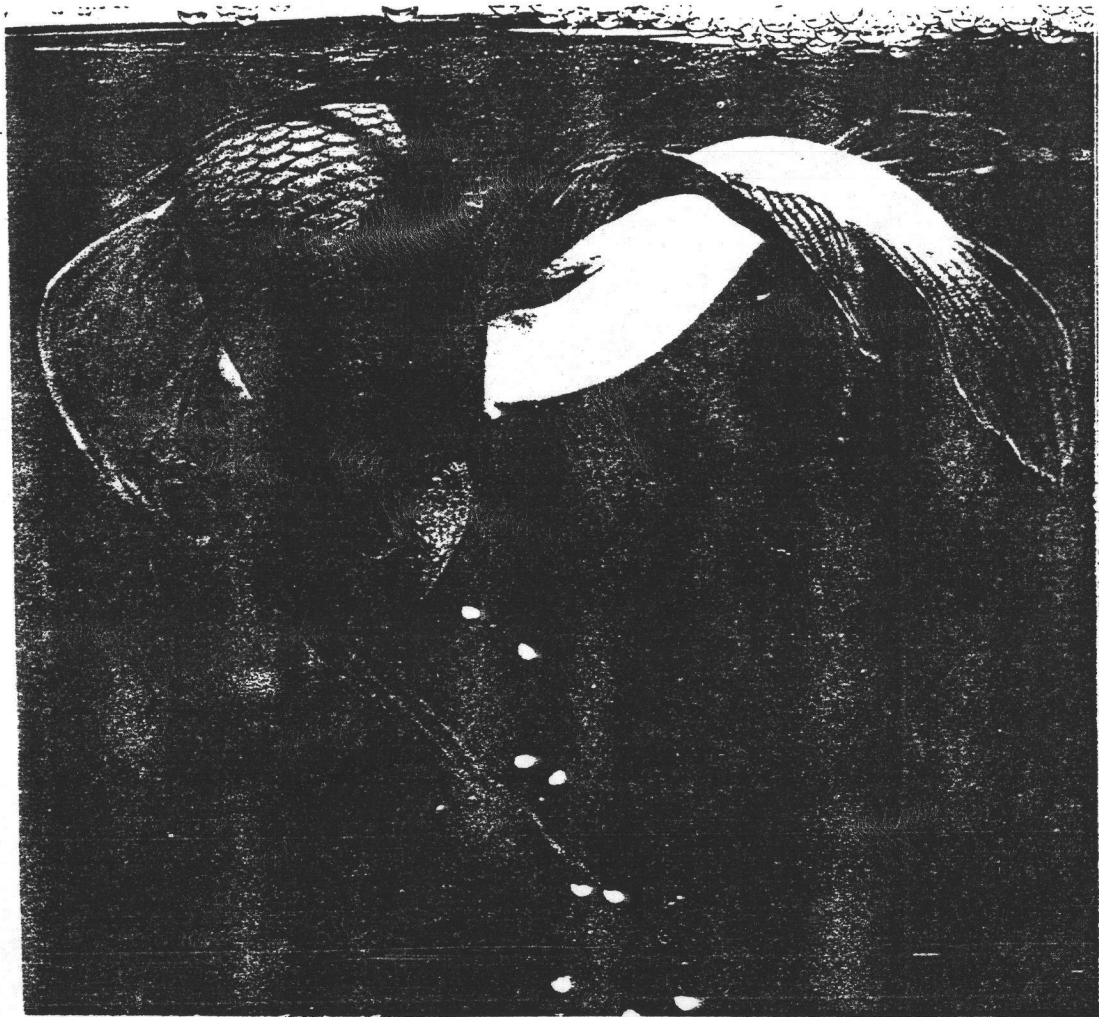
สารคดีที่เป็น "ภาพพูด" ที่เสริมความเข้าใจในเนื้อเรื่อง หรือให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

(จาก เรื่อง บันทึกติดตามนกแก้วแล้วห้องดำครอบครัวสุดท้ายของโลก ฉบับที่ 22
ธันวาคม 2529)

- ภาพที่ใช้ต้องมีอารมณ์ของภาพ (mood) กล่าวคือ ภาพนั้น
เมื่อดูแล้วทำให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับการนำเสนอ เรื่องราวแนวสารคดีด้วย เป็นภาพที่ให้
รายละเอียดมีความเคลื่อนไหวของภาพ โดยมีความสวยงามเป็นองค์ประกอบหลัก ซึ่งต้องอาศัย
ความชำนาญในการถ่ายภาพจากประสบการณ์ของช่างภาพเอง

ตัวอย่างภาพถ่ายของนิตยสาร สารคดีที่มีอารมณ์ของภาพ (mood)

แม้ว่าภาพถ่ายทั้งสองประเภทของนิตยสาร สารคดี จะมีลักษณะร่วมกันดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นก็ตาม หากแต่ภาพถ่ายที่มุ่ง ให้ความรู้ความรู้สึกให้ผู้อ่านตระหนักถึงประเด็นปัญหาทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้น ถูกจัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองการกระทำบทบาทหน้าที่ (function) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กร นิตยสาร สารคดี ดังนั้นจึงมักถูกใช้ประกอบกับเนื้อหาของนิตยสาร สารคดีที่นำเสนอประเด็นปัญหาหรือประเด็นความขัดแย้งในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ในคอลัมน์ต่างๆ ของนิตยสาร สารคดี เช่น เรื่องจากปก จากบรรณาธิการสารคดีพิเศษ (scoop) สารคดีสีเขียว

หรือสารคดีข่าว เป็นต้น

สำหรับภาพประกอบสารคดี ที่มุ่งเร้าอารมณ์ความรู้สึกผู้อ่าน ให้ตระหนักต่อประเด็นปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้นมีลักษณะดังนี้คือ

- เป็นภาพถ่ายในลักษณะที่เป็นภาพพูดที่สามารถนำเสนอเรื่องราว หรือบอกเล่าข้อเท็จจริงของสิ่งที่ได้ผู้เขียนได้ประสบมา จึงเป็นภาพที่ไม่ได้เน้นความสวยงาม และสะดุดตาผู้อ่าน

- เป็นภาพข่าวที่ถ่ายภาพได้ครั้งเดียว เพราะไม่สามารถเข้าไปถ่ายภาพในพื้นที่ได้อีก ดังจะพิจารณาได้จากทัศนียภาพดังนี้

ตัวอย่างของภาพถ่ายที่มุ่งเร้าอารมณ์ให้ผู้อ่านตระหนักถึงประเด็นปัญหา ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง

(จากเรื่อง เขาใหญ่ จุดสีดากับสำนักแห่งการอนุรักษ์ ฉบับที่ 21 พฤศจิกายน 2529)

ภาพวาด ภาพลายเส้น แผนที่ แผนภูมิกราฟ และภาพเชิงศิลป์

นอกจากภาพถ่ายแล้วยังมีภาพประกอบอื่นๆ เช่น ภาพวาด ภาพลายเส้น แผนที่แผนภูมิกราฟ ภาพเชิงศิลป์ ซึ่งจะถูกนำมาใช้ประกอบเนื้อหาชนิดสาร สารคดีในกรณีที่ภาพถ่ายทำหน้าที่ไม่ได้ เช่น การทำเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ในประวัติศาสตร์ที่สูญพันธุ์ไปนานแล้ว เช่น ไดโนเสาร์ ซึ่งต้องใช้ภาพวาดแทน หรือหากจะแสดงข้อมูลในเชิงสถิติ เช่น การแสดงจำนวนสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ตั้งแต่ พ.ศ. 252 - 2537 ก็ต้องนำเสนอโดยใช้ตารางข้อมูล เป็นต้น

ในการนำเสนอภาพต่างๆ ของชนิดสาร สารคดีนั้นจะต้องมีการออกแบบภาพให้เกิด "ความคิดต่อเนื่อง" ซึ่งต้องอาศัยศาสตร์ในการออกแบบสิ่งพิมพ์ (Publication Design) ในเชิงพาณิชย์ศิลป์ (Communication Arts) ให้ภาพออกมาได้ต่อเนื่องกันเหมือนการใช้เทคนิคการตัดต่อภาพยนตร์ที่สามารถสร้างอารมณ์ร่วมของผู้ชม ได้จากการชมภาพที่มีความต่อเนื่องกัน

นอกจากนี้ผู้จัดทำชนิดสาร สารคดีได้นำเทคนิคที่ช่วย เสริมให้สารคดีมีความน่าสนใจและน่าเชื่อถือดังต่อไปนี้คือ เทคนิคการใช้ข้อมูล เทคนิคบันทึกเสียง และเทคนิคการใช้ภาษา

- เทคนิคในการให้ข้อมูล ก็คือข้อมูลที่นำมาใช้นั้นต้องมี "ความสมบูรณ์" สามารถตอบคำถามในมโนคติของผู้อ่านได้ครอบคลุมทุกประเด็นโดยมีการคิดก่อนเขียน นอกจากนี้ยังต้องมี "ความถูกต้อง" ซึ่งสามารถสร้างความน่าเชื่อถือและความเข้าใจที่ตรงกันให้เกิดขึ้นได้ และมีความชัดเจน ที่เน้นประเด็นหลักประเด็นเดียวตลอดเรื่องโดยใช้ประเด็นอื่นๆ มาประกอบเรื่องโดยมี "ความต่อเนื่อง" ซึ่งหมายถึงการถ่ายทอดข้อมูลโดยมีลำดับข้อเท็จจริงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวได้ง่ายขึ้น

- เทคนิคบันทึกเสียง ก็คือ การทำให้ความรู้ด้านวิชาการเบาลง และน่าอ่านขึ้นโดยมีการใช้จินตนาการผูกเรื่องขึ้นมามีตัวละครและบทบาทหน้าที่ แต่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เช่น ตัวละครในเรื่องต้องมีจริง และบทสนทนาที่ต้องเกิดขึ้นจริงด้วยโดยมีการพรรณารายละเอียด เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการ เห็นภาพพจน์ และมีอารมณ์ร่วมไปด้วย

- เทคนิคการใช้ภาษา ก็คือ การใช้ภาษาที่ถูกต้องมีความถูกต้องในการใช้คำศัพท์ ไวยากรณ์ และเครื่องหมายวรรคตอน เพื่อให้เรื่องน่าอ่าน และน่าเชื่อถืออาจร่วมสมัยได้แต่ไม่มากเกินไป ในกรณีที่มีการนำเอามาจากเอกสารไม่ว่าจะเป็นภาษาทางเทคนิค

ภาษาทางการ หรือภาษาตัวเลข ผู้เขียนจะต้องดัดแปลงให้เป็นภาษาการสื่อสาร (Journalistic approach) ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้โดยที่ไม่ทำให้ความหมายผิดไปจากเดิม

5.4.2 ในส่วนของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี ได้ให้ความเห็นว่าเอกลักษณ์อันเป็น "จุดขาย" ของนิตยสาร สารคดีตั้งแต่เริ่มแรกก็คือการนำเสนอเนื้อหาที่มีสาระ การมีภาพประกอบที่สวยงามมีการจัดวางรูปเล่มที่ลงตัว (Lay-out) และใช้เทคนิคการเขียนเชิงสารคดีที่ให้อรรถรสแก่ผู้อ่านโดยเฉพาะการนำเสนอรูปภาพที่สวยงามดึงดูดใจนั้น จะเป็นด้านแรกที่ทำให้ผู้อ่านเกิดการตัดสินใจเลือกซื้อ ในขณะที่ เนื้อ เรื่องที่น่าสนใจก็จะเป็นแรง เสริมที่ทำให้เกิดการซื้อ นิตยสารได้ ดังนั้น "ภาษาภาพ" ของนิตยสาร สารคดี และ "ภาษาหนังสือ" ของนิตยสาร สารคดีจึงต้องประกอบกันอย่างลงตัว

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า "ภาพประกอบ" ของนิตยสาร สารคดีมีส่วนช่วยขยายฐานผู้อ่านนิตยสาร สารคดีได้ เนื่องจากผู้อ่านที่ไม่ค่อยมีเวลามากนัก หรือผู้ที่ไม่ชอบอ่านรายละเอียดของ เรื่องแนววิชาการหนักๆ ก็สามารถเลือกดูเฉพาะรูป หรือคำบรรยายใต้ภาพ ก็สามารถเข้าใจ เนื้อหาที่นำเสนออย่างคร่าว ๆ ได้ "ภาพประกอบสารคดี" จึงถือเป็นจุดขายของนิตยสาร สารคดีที่จะขาดเสียมิได้ ดังที่จางงังค์ ศรีนวล บรรณาธิการฝ่ายศิลปะ และภาพได้กล่าวว่า "ภาพนั้นถือเป็นหัวใจของนิตยสาร สารคดีขาดไม่ได้ เพราะถ้าจะเขียนหนังสือได้ดีขนาดไหน แต่ถ้าขาดภาพก็จะมิใช่ นิตยสาร สารคดีอีกแล้ว" ดังนั้นการคัดเลือกหรือการออกแบบ "ภาพประกอบ" นิตยสาร สารคดีจึงเป็นไปอย่างพิถีพิถัน ภายใต้การควบคุมของบรรณาธิการถึง 2 ท่าน ผู้มีประสบการณ์การทำงาน และความชำนาญในการถ่ายภาพ และออกแบบภาพที่ร่วมงานกับทีมงาน นิตยสาร สารคดีมากกว่า 10 ปี ซึ่งได้แก่ คุณจางงังค์ ศรีนวล และคุณสกล เกษมพันธุ์ ที่สร้างสรรค์ให้ "ภาพประกอบ" (Illustration) ของนิตยสาร สารคดีโดดเด่น และแตกต่างจากนิตยสารอื่นๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วภาพประกอบสารคดีนั้น จะต้องมีความสวยงามและ เน้นอารมณ์ของภาพเป็นหลัก ดังที่ปฎิมา หนูไชยะ ได้กล่าวไว้ว่า "ภาพประกอบจะต้องมีความรู้สึก อย่างปลากัดนี้ เวลาจะผสมพันธุ์กันทุกส่วนจะพริ้วสวยงามไปหมด นั่นคือความงามของการผสมพันธุ์ ส่วนเวลาที่ปลากัดออกไข่ก็จะเป็นภาพที่ชัดมากให้เห็นขั้นตอนการวางไข่จริงๆ ซึ่งภาพทุกๆ เรื่องนี้ต้องมีการวางแผนหรือคุยกันก่อนที่จะถ่ายภาพทุกครั้ง"

หากแต่การออกแบบภาพให้เกิดความต่อเนื่องนั้น ผู้จัดทำต้องวิเคราะห์วัฒนธรรมในการดูภาพของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี ซึ่งเป็นคนไทยอีกด้วย ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมการดูภาพของคนไทยนั้นมีความขัดแย้งกับพฤติกรรมการออกแบบจากตะวันตก เช่น ทฤษฎีว่ารูปที่ใหญ่ (Big) สามารถให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกประทับใจอย่างเต็มอิม แต่พอนำเสนอจริงก็ปรากฏว่าคนไทยไม่ชอบ ทั้งนี้เพราะคนไทยชอบดูภาพชุด (series) ที่เป็นภาพเล็กมากกว่า ฉะนั้นวิธีการสร้างการต่อเนื่องในการอ่าน คือ การผสมกันระหว่างภาพเล็กกับภาพใหญ่ ซึ่งความรู้ที่ได้จากการออกแบบให้ผู้คนไทยในลักษณะนี้ก็เกิดจากการเรียนรู้ หรือประสบการณ์การทำงานของทีมงานผู้จัดทำของนิตยสาร สารคดีนั่นเอง

สำหรับภาษาเชิงสารคดีของนิตยสาร สารคดี โดยทั่วไปนั้นจึงมีลักษณะดังที่บรรณาธิการบริหารนิตยสาร สารคดีได้กล่าวไว้ว่า "ภาษาของสารคดีเป็นภาษาสั้นๆ อ่านแล้วได้ใจความไม่เครียดมีแก๊ก คือ สมมุติโยนงาน 3 หน้า ก็ต้องมีแก๊กให้เขาอยากอ่านต่อ ทำให้คนอ่านเห็นภาพพจน์แล้วเกิดความห่วงใยในทรัพยากรธรรมชาติ" หากแต่ภาษาที่มุ่งเน้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยตรงนั้นพบว่ามีการใช้เทคนิคการให้ข้อมูลที่น่าสนใจ "ข้อเท็จจริง" ค่อนข้างมากโดยผู้เขียนซึ่งเป็นตัวละครสมมุติที่อยู่ในเรื่องนั้น จะรายงานปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ตนได้ประสบมาโดยใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกตื่นเต้น และผจญภัยไปกับเนื้อหาที่อ่านด้วย

5.4.3 ในส่วนที่เป็นผู้อ่านนิตยสาร สารคดี

- ในด้านการใช้ภาพประกอบสารคดี พบว่าภาพประกอบของนิตยสาร สารคดีนั้นมีคุณภาพของภาพถ่ายที่ให้อารมณ์ (mood) สามารถสื่อความหมายได้ในตัวเองทั้งยังมีความสวยงาม และสามารถทำภาพร่วมกับภาษาหนังสือของนิตยสาร สารคดีได้เป็นอย่างดี ทำให้หนังสือมีความน่าสนใจ และน่าเก็บสะสมไว้ตั้งหิ้งบนโต๊ะของผู้อ่านดังนี้

"ภาพประกอบค่อนข้างดีมีคุณภาพ มีความชัดเจน ใช้โทนสีได้ดี การได้มาซึ่งภาพบางภาพ เช่น เล่มของคุณสืบานั้นแทบจะไม่มีหนังสือเล่มใดที่ได้ภาพมากมายขนาดนั้น ทำให้หนังสือมีค่าขึ้นเพราะหาดูยาก เมื่อพิมพ์ออกมาก็มีการซื้อเก็บเอาไว้

(กฤษฎา ลังกา, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2538)

"คิดว่าภาพของเขาเป็นแบบภาพๆ เดียวที่แทนคำพูดได้พันคำดูแล้วมี

ชีวิตชีวาประกอบด้วย เนื้อ เรื่อง ได้ดี

(ทวีเดช ทองอ่อน, สัมภาษณ์, 20 มกราคม 2538)

นอกจากนี้ยังพบว่า ภาพถ่ายที่มุ่งนำเสนอประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ธรรมชาตินั้นมักมีลักษณะที่เป็น "ภาพข่าว" ที่เป็นภาพชุด (series) ซึ่งมีการนำเสนอตั้งแต่ภาพเปิดประเด็น ซึ่งเป็นที่มาของปัญหาดังกล่าวจนถึงภาพที่เป็นปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติที่ดำเนินอยู่ในขณะนั้นโดยตรงด้วย

- ในด้านการใช้เทคนิคการเขียนเชิงสารคดี นั้น พบว่าผู้อ่านมีความเชื่อถือในเทคนิคการให้ข้อมูลของนิตยสาร สารคดีว่า ให้ข้อมูลที่ค่อนข้างมีความถูกต้อง และน่าเชื่อถือสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ ทั้งยังมีความประทับใจในเทคนิคการนำเสนอเนื้อหาแบบบันเทิงคดี และเทคนิคการใช้ภาษาของนิตยสาร สารคดีด้วย เนื่องจากขณะอ่านผู้อ่านก็สามารถได้รับอารมณ์รสความสนุกสนานเพลิดเพลิน และมีอารมณ์คล้อยตามไปกับ เนื้อ เรื่องที่ใช้ภาษาที่งดงามของนิตยสาร สารคดี สำหรับการเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักถึงประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงนั้น ผู้อ่านพบว่า จะเป็นการรายงานไปตามสภาพความจริงที่ผู้เขียนประสบมา โดยใช้ภาษาที่กระชับไม่เยิ่นเย้อ ในลักษณะของการรายงานข่าว และมีการใช้เทคนิคบันเทิงคดี ช่วยให้เรื่องราวมีความน่าติดตามชวนติดตาม และมีการปลุกสำนึกให้ผู้อ่านรู้สึกห่วงหาพันทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากพรรณนาของผู้่านดังนี้

"ประทับใจการเขียนในเรื่องการค้าสัตว์ป่าของสารคดี ทำให้ผู้อ่านเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงที่ เกิดกับสัตว์ป่าอย่างที่ไม่เคยเห็นในสื่อไหนมาก่อน ทำให้มีความรู้สึกว่ปัญหาเรื่องการลักลอบค้าขายสัตว์ป่า ควรจะได้รับการแก้ไขการทำให้มีความรู้สึกว่ปัญหาเรื่องการลักลอบค้าขายสัตว์ป่าควรจะได้รับกาแก้ไขโดยเร็ว"

(สุรพล ดวงแข, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2538)

- ในส่วนที่เป็นการใช้เทคนิคการเขียนเชิงสารคดี นั้นพบว่าในการนำเสนอเนื้อหาแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาตินั้นมีการใช้ทั้ง เทคนิคการนำเสนอข้อมูล เทคนิคบันเทิงคดี และเทคนิคในการใช้ภาษาร่วมกันไปโดยมีการสมดุลตัวละครมาดำเนินเรื่อง ให้มีความตื่นเต้นชวนติดตามแล้วรายงานไปตามข้อเท็จจริงที่ผู้เขียนได้ประสบมา

5.5 บทบาทหน้าที่ในการกระตุ้นเร้าและระดมสรรพกำลังให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคม (Mobilization)

การกระทำบทบาทหน้าที่นี้ตามแนวคิดของ Denis Mcquail (1983) นั้นเกิดเพื่อวัตถุประสงค์ในการรณรงค์ทางสังคม (Social Objectives) เป็นหลักโดยสื่อจะกระตุ้นเร้าให้เกิดความสนใจความช่วยเหลือและให้การสนับสนุน (Activation interest involvement and support) แก่กลุ่มคนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสื่อจะทำบทบาทหน้าที่ในการรวบรวม และให้แนวทางแก่สมาชิกในสังคม (Organizing and guiding the activities of members) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หรืออาจเรียกว่าเป็นการแก้ไขปัญหการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับปฏิบัติการ

ในผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า นิตยสาร สารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวใน

2 ลักษณะ คือ

5.5.1. บทบาทหน้าที่ในการให้แนวทาง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับบุคคล โดยให้แนวทาง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ชีวิตวิถีการบริโภค และอุปนิสัยของบุคคลให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้น้อยที่สุด

5.5.1.1 ในส่วนของเนื้อหา นิตยสาร สารคดี (Content) พบว่ามีส่วนของเนื้อหาที่ได้กระทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าวนี้จำนวน 7 เรื่อง จากจำนวนเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่สุ่มตัวอย่างมา 60 เรื่อง หรือคิดเป็นร้อยละ 11.66 ซึ่งอาจสังเกตได้ว่าในยุคต้นและยุคกลางของนิตยสาร สารคดีนั้นมีการนำเสนอแนวทาง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการใช้ชีวิต วิถีการบริโภค และอุปนิสัยของบุคคล ให้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้น้อยที่สุดในปริมาณที่น้อย และไม่ชัดเจนเท่ากับที่นำเสนอในยุคปลาย ตัวอย่างเรื่องที่ทำบทบาทหน้าที่นี้เช่น เรื่อง โอโซนเกราะคุ้มครองโลกที่กำลังถูกทำลาย (ฉ.73 มี.ค.2534) หรือเรื่องจากต้นไม้สีเขียวสู่กระดาษสีขาว และความรักต่อดาวเคราะห์สีน้ำเงิน (ฉ. 97 มี.ค.2536) เป็นต้น

ตัวอย่าง เนื้อหาที่มีการกระทำบทบาทหน้าที่ ในการให้แนวทางการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ชีวิต วิถีการบริโภค หรืออุปนิสัยของบุคคล ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม ในการไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือทำลายธรรมชาติให้น้อยที่สุด

"...หลัก เลี้ยงการใช้สินค้าทุกชนิดที่ใช้สารประกอบนี้ในการผลิตไม่ว่า

จะเป็นโคมบรรจอาหาร สเปรย์แต่งผม ลดการใช้และติดตั้งเครื่องปรับอากาศ

เลือกใช้สินค้าที่ใช้สารประกอบที่ไม่มีคลอรีนเป็นส่วนประกอบแทน

ปัจจุบันมีสินค้าหลายชนิดที่ร่วมรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อม โดยเลี่ยงไปใช้สารประกอบอื่นที่ไม่เป็นอันตรายต่อชั้นโอโซน สเปรย์บางชนิดอาจให้ไนโตรฟลูออโรคาร์บอน CFC ฉนวนกันความร้อนบางชนิดตู้เย็น เครื่องทำความเย็น ตลอดจนการทำความสะดวกแก๊สวงจรไฟฟ้าก็ เริ่มหันไปใช้สารประกอบชนิดอื่น ๆ แทนแล้ว ทางเลือกอีกทางคือลดการทิ้งโดยหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่เพื่อปล่อยสาร CFC ออกสู่สิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

(จากเรื่อง โอโซนเกราะคุ้มครองโลกที่กำลังถูกทำลาย ฉ.73 มี.ค. 2534)

5.5.1.2 ในส่วนของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี พบว่าได้มีการให้แนวทางการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับบุคคล มากกว่าที่จะให้แนวทางเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมโดยมีการกระทำบทบาทหน้าที่นี้ในลักษณะที่ให้ข้อปฏิบัติ หรือแนวทางแก่บุคคลในการแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นรูปธรรมเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงปลายของยุคกลาง เป็นต้นมา ซึ่งเป็นช่วงที่กระแสอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมีกำลังแรงในสังคม ดังจะเห็นได้จากการจัดทำโปสเตอร์ที่ทำด้วยกระดาษที่นำมาหมุนเวียนใช้ใหม่ได้ (Recycle) ซึ่งมีข้อปฏิบัติแก่ผู้อ่านในเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ผู้อ่านสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือมีการแนะนำสินค้าที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (green product) และแหล่งที่ขายผลิตภัณฑ์สินค้าเหล่านี้แก่ผู้อ่านโดยตรง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแนวคิดในเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Conservative view) ของทีมงานนิตยสาร สารคดีในเรื่องของวิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่น้อยที่สุดให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือแนวคิดในเรื่องของการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม (green consumerism) ไปสู่ผู้อ่านนิตยสาร สารคดี ทั้งนี้เกิดจากความต้องการของทีมงานที่จะทำประโยชน์แก่สังคม มากกว่าเหตุผลทางด้านการตลาด สังเกตได้จากทรรศนะของทีมงาน ดังนี้

"เรานำเสนอทางออกแก่ผู้อ่านด้วย เช่น การที่คนจะบำรุงรักษาพันธุ์สัตว์อย่างไร บางครั้งจะเป็นการนำเสนอโดยตรงเลยด้วยซ้ำ เช่น มีบทสัมภาษณ์ชาวนาที่ทำเกษตรธรรมชาติ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าเกษตรธรรมชาตินั้น เป็นทางแก้ปัญหาของการทำให้พืช

หรือสัตว์อยู่ร่วมกันได้"

(ปฎิมา หนูไชยะ, สัมภาษณ์, 23 มกราคม 2538)

"เราให้แนวทางเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งในเชิงนามธรรมที่เป็นความคิดคน เช่น การช่วยกันประหยัดน้ำดีกว่าการสร้างเขื่อน หรือ เชิงปฏิบัติ เช่น การจัดทำโปสการ์ด (postcard) สิ่งแวดล้อมที่ให้ข้อมูลที่ปฏิบัติได้ ซึ่งอาจเป็นการให้ข่าวที่เกี่ยวกับ green product ลงอยู่เรื่อย ๆ หรือแนะนำร้านขายผลิตภัณฑ์เพื่อสิ่งแวดล้อมให้คนหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ที่มาจากรวมชาติกันมากขึ้น"

(ประวิทย์ สุวิชัย, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2538)

5.5.1.3 ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี พบว่ามีความคิดเห็นต่อการกระทำ บทบาทหน้าที่ดังกล่าวใน 2 รูปแบบ คือ กลุ่มแรกจะมีความเห็นว่าการนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาให้ผู้อ่าน เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ชีวิตวิถีการบริโภค หรืออุปนิสัยให้หันมาสนใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นที่เกิดขึ้นในนิตยสาร สารคดี เช่น การทำโปสการ์ดเพื่อสิ่งแวดล้อมนั้น เป็นเพราะเหตุผลทางการตลาดที่ทำให้หนังสือแนวอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างนิตยสาร สารคดี "ชายได้" ซึ่งถือเป็นการสร้างภาพลักษณ์ (image-building) ของหนังสือแนวนี้เอง ดังที่ทวีเดช ทองอ่อนได้ให้ทรรศนะ "ผมคิดว่าเขาทำโปสการ์ดรีไซเคิล เพราะเป็นจุดขายของหนังสือแนวอนุรักษ์ธรรมชาติมากกว่า"

ส่วนกลุ่มที่สองนั้นลงความเห็น่านิตยสาร สารคดีได้กระทำบทบาทหน้าที่นี้เพื่อเป็นการรับใช้สังคมมากกว่าเหตุผลทางการตลาด ซึ่งมีผู้อ่านเห็นด้วยกับแนวคิดนี้มากกว่ากลุ่มแรก ดังที่กาญจนากุลพิสุทธิ เจริญ เลขามูลนิธิโลกสีเขียวได้กล่าวไว้ว่า "เขาทำเพราะ เขาอยากทำมากกว่า เพื่อให้ข้อ เสนอแนะว่าเราจะอยู่ร่วมกันในสภาพแวดล้อมนี้อย่างไร แต่จะทำอย่างไรถึงจะไม่บีบบังคับคนอ่านว่าคุณต้องประหยัด โน่นประหยัดนี้ทำไม่ต้องใช้ green cotton ควรใช้วิธีการนำเสนอที่ชักจูงคนมากกว่านี้"

5.5.2 บทบาทหน้าที่ในการให้แนวทางเปลี่ยนแปลง ในระดับสังคมโดยการให้ข้อเสนอแนะ หรือทางออกแก่มาตรการทางสังคม หรือมาตรการทางกฎหมาย หรือการทำหน้าที่เป็นแกนกลางปฏิบัติการทางสังคม (Social Praxis) ในการแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5.5.2.1 ในส่วนของเนื้อหาในนิตยสาร สารคดี (Content) จะพบว่ามีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ 4 เรื่อง จากจำนวนเรื่องแนวชีวิตสัตว์-ธรรมชาติที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 เรื่อง หรือคิด เป็นร้อยละ 6.6 เท่านั้น

ในส่วนที่เป็นเนื้อหาของนิตยสารสารคดีนั้นจะพบว่ามีการกระหว่าบทบาทหน้าที่ดังกล่าวอยู่ในคอลัมน์ต่าง ๆ ของนิตยสาร สารคดี เช่น คอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) คอลัมน์สะกิดตาสะกิดใจ หรือในส่วนที่เป็นการล้อมกรอบข้อมูลของหน่วยงาน หรือมูลนิธิต่างๆ เช่น กองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ มูลนิธิสิบ นาคะ เสถียร หรือมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า ซึ่งมีลักษณะของการโฆษณาชวนเชื่อให้บริจาค หรือให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนตัวอย่างของเรื่องที่กระหว่าบทบาทหน้าที่ในการเป็นแกนกลางในปฏิบัติการทางสังคม (Social Praxis) ในนิตยสาร สารคดีก็ เช่น เรื่องชะนี เสียงโหยหวนที่อ่อนระโหยในวันนี้ (ฉ.48 ก.พ.2532) หรือเรื่อง ขบวนการค้าสัตว์ป่าธุรกิจค้าชีวิตสัตว์ร่วมโลก (ฉ.49 มี.ค. 2536)

ตัวอย่าง เนื้อหาที่กระหว่าบทบาทหน้าที่ ในการใช้สื่อ เป็นแกนกลางปฏิบัติการทางสังคม (Social Praxis) ร่วมกับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ในการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

"หยุดอ่านสัปดาห์ ก่อนคิดจะเลี้ยงสัตว์ป่า การซื้อ-ขายสัตว์ป่าคุ้มครองที่ทางราชการไม่อนุญาต เช่น ลิง ค่าง ป่าง ชะนี ลิงลม แมวตาว เสือปลา เขี้ยว นกเงือก ฯลฯ ทั้งในบริเวณตลาดนัดจตุจักร และสถานที่ต่างๆ ไป ถือเป็นการกระทำผิดกฎหมาย ผู้ซื้อ ผู้ขาย หรือผู้ช่วยซ่อนเร้นที่ฝ่าฝืน มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ผู้ใดพบเห็นการซื้อขายสัตว์ป่าที่ผิดกฎหมายโปรดแจ้งเจ้าหน้าที่ส่วนที่ฝ่ายป้องกันและปราบปรามกองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ บางเขน กรุงเทพมหานคร 10900 โทร. 579-2776 และ 579-4847"

(จากเรื่อง ขบวนการค้าสัตว์ป่า ธุรกิจค้าชีวิตสัตว์ร่วมโลก ฉ.49 มี.ค.2532)

5.5.2.2 ในส่วนของผู้จัดทำนิตยสาร สารคดี นั้นพบว่านิตยสาร สารคดี ได้เสนอแนะมาตรการทางสังคม หรือให้ทางออกแก่มาตรการทางกฎหมายในการแก้ไขปัญหา

ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านเนื้อหาของนิตยสาร ด้วยการนำนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ (experts) ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านนั้น ๆ มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยมีการศึกษา ความ หรือวิพากษ์วิจารณ์ต่อประเด็นปัญหานั้นแล้วนำเสนอ เป็นมาตรการทางสังคมหรือให้แนวทางแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ภาครัฐบาล ในรูปของการแก้ไขปรับปรุง มาตรการทางกฎหมาย ซึ่งการกระทำบทบาทหน้าที่นี้จะกระทำผ่านคอลัมน์ที่มีความยาวค่อนข้าง มาก เช่น คอลัมน์สารคดีพิเศษ (scoop) หรือคอลัมน์ สัมภาษณ์บุคคล เป็นต้น

นอกจากนิตยสาร สารคดี จะทำหน้าที่เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือเป็นสนามทางวิชาการให้แก่นักวิชาการ หรือผู้เชี่ยวชาญต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ธรรมชาติแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นแกนกลางของปฏิบัติการทางสังคม (Social praxis) โดยการร่วมกับองค์กรมูลนิธิ หรือหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานเพื่อสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในการเผยแพร่ตีพิมพ์ และวิธีการแก้ไขปัญหาอันเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติให้แก่คนในสังคมอีกด้วย ในลักษณะของกลุ่มคนที่ทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช. หรือ NGO) โดยการ "ให้ข้อมูล" หรือ "การลงโฆษณาฟรี" ให้แก่กลุ่มองค์กรพัฒนาทางเอกชนเหล่านี้มากกว่า การมีส่วนร่วมเคลื่อนไหว เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยตรง เช่น การเดินขบวนประท้วง ดังจะเห็นจากทรสนะของผู้จัดทำได้ดังนี้

"มีคนมาขอความช่วยเหลือผ่านทางนิตยสารเราเยอะ เลยพวกมูลนิธิต่าง ๆ เราก็จะโฆษณาให้ฟรี"

(วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2538)

"จริง ๆ แล้วเราจะพูดว่าเราเป็นสถาบันได้หรือเปล่าไม่รู้ แต่มีคนโทรมาหาเราเยอะมากในเรื่องเกี่ยวกับทางนี้ ตั้งแต่ นักศึกษาไปจนถึงสื่อมวลชนก็จะมาขอข้อมูลเรื่องป่าไม้ เรื่องสัตว์ป่า เรื่องสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ฯ เขาจะเห็นว่าเราเป็นแหล่งข้อมูล คนจะโทรเข้ามาหาเยอะมาก และเป็นแหล่งที่เขาคิดว่าเขาจะได้ข้อมูลในเรื่องนี้จากเรา เขาไม่โทรไปหากรมป่าไม้ กองอนุรักษ์สัตว์ป่าแต่จะโทรมาหาเราตั้งแต่เด็กนักเรียนจนถึงรายการโทรทัศน์ต่างๆ อย่างเรานำเสนอเรื่องการค้าสัตว์ป่า เรื่องสถานสงเคราะห์สัตว์ เรื่องหม่ม เลี้ยวนี้ที่ดูแลสัตว์ป่าไปเวลาคนจะเอาสัตว์มาปล่อย หรือคนที่เลี้ยงสัตว์อยู่แต่เลี้ยงต่อไปไม่ได้แล้ว เขาก็จะโทรมาหาเรา หรือใครไปเห็นการทำธุรกรรมสัตว์หรือการขายสัตว์ป่าที่ไหนก็จะเขียน

จดหมาย หรือโทรศัพท์มาบอกเรา"

(ประวิทย์ สุทธิชัย, สัมภาษณ์, 19 มกราคม 2538)

5.5.2.3 ในส่วนของผู้อ่านนิตยสาร สารคดี นั้นพบว่ามีการกระห่าบหาหน้าที่ตั้งกล่าวที่แตกต่างไปตามกลุ่มผู้อ่าน

- กลุ่มผู้อ่านที่เป็นสื่อมวลชน นั้น จะใช้นิตยสาร สารคดีเป็นช่องทางในการ เป็นแหล่งข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการทำงานด้านการผลิตรายงาน ทั้งรายการโทรทัศน์และรายการวิทยุ เพราะนิตยสารนั้น เป็นสื่อที่ได้รวบรวมความจริงของเรื่องราวต่างๆ เอาไว้อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อม ประเด็นการขัดแย้งในพื้นที่ต่างๆ หรือผลกระทบจากการพัฒนาต่างๆ ที่ทำให้ธรรมชาติเสียสมดุล ตลอดจนเป็นสื่อนำเสนอต้นเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ด้วย ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม ทำให้สื่อมวลชนเหล่านี้ เผยแพร่แนวทางการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติแก่สังคม ต่อจากนิตยสาร สารคดีอีกทอดหนึ่ง ดังที่ปิติพร มหาเสวกาศกุล ผู้ควบคุมการผลิตรายการสารคดีทางโทรทัศน์ได้กล่าวว่า

"ทำรายการสารคดีทางโทรทัศน์ให้กับ IBC อยู่ บางครั้งก็ใช้ข้อมูลของสารคดีในการเขียนบท หรือสำรวจพื้นที่ด้วย เช่น เรื่อง ปลาพญูในจังหวัดตรัง ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาหรือเริ่มจากศูนย์ที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย เมื่อนำรายการที่ผลิตเสร็จแล้วออกอากาศก็ทำให้คนดูรู้ว่า อะไรทำให้พญูกำลังสูญพันธุ์ และมีวิธีการใดบ้างที่จะช่วยพัฒนาการอนุรักษ์พญูดีขึ้น"

- กลุ่มผู้อ่านที่เป็นนักวิชาการ ก็จะใช้ นิตยสาร สารคดี เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่โครงการวิจัยของตนที่ยังไม่มีผู้สนับสนุนมากนัก เช่น โครงการวิจัยเสือ หรือโครงการศึกษานกเงือกไปสู่สาธารณชน ทำให้มีคนรู้จักผลงานวิจัยของตนมากขึ้น หรือทำให้ผู้สนใจสนับสนุนงานวิจัยของตนด้วย โดยเฉพาะภาครัฐบาล ดังที่สุรพล ดวงแขได้ให้ทรรศนะว่า

"นิตยสาร สารคดี เป็นเวทีสำหรับนักวิชาการเป็นเครื่องมืออันหนึ่งของวงการวิชาการที่ทำให้โครงการวิจัยที่รู้จักกันไม่ก็คน เช่น โครงการวิจัยเสือ เป็นที่รู้จักในกลุ่มคนมากขึ้น เพราะถ้าลงในสารคดีอย่างน้อยก็มีคนชื่ออ่าน แล้วพูดต่อ ๆ กันไป"

- ถ้ากลุ่มผู้อ่าน เป็นนักการเมืองหรือระดับผู้บริหารประเทศ ก็

สามารถใช้นิตยสาร สารคดี เป็นข้อมูลอ้างอิง เมื่อเวลาเข้าประชุมโครงการระดับชาติ เช่น การตัดข่าวจากสารคดีไปประกอบการพูดในที่ประชุมรัฐบาล ในการนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เรื่องช้างไทย เป็นต้น ทิวเดช ทองอ่อน ได้กล่าวว่า

"แม้แต่ในรัฐบาลหรือกรมการต่างๆ ก็จะใช้ข้อมูลจากสารคดี เช่น เรื่องของช้าง ก็จะใช้ข้อมูลจากบางส่วนนี้ไปนำเสนอ ตรงนี้จะ เป็นตัวจักรสำคัญให้ปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติไปอยู่ในความคิดของคุณคนในระดับบริหารประเทศ"

- กลุ่มผู้อ่านที่เป็นผู้ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) โดยตรง ก็สามารถนำแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ที่สารคดีนำเสนอทางเรื่องไปใช้ในการสัมมนาในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับประเทศได้ดังที่ สุรพล ดวงแข ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า ได้กล่าวว่า

"ผมก็เป็นคนหนึ่งทำงานให้กับองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) เวลาที่มีการจัดการสัมมนาสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย ผมก็นำวิธีการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สารคดีนำเสนอบางเรื่อง เช่น เรื่องการจัดการทรัพยากรน้ำ หรือการอนุรักษ์พญานาค ซึ่งตรงกับวิธีการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติของผู้ร่วมสัมมนาด้วย ซึ่งเป็นไปได้ที่ผู้ร่วมสัมมนา รวมทั้งผมด้วยจะได้รับข้อมูลในส่วนของการแก้ไขปัญหามาจากสารคดีมาส่วนหนึ่งแล้ว เราจะนำผลสรุปที่ได้จากการสัมมนาไปทำ นำเสนอแก่รัฐบาล เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับประเทศต่อไป"

ดังนั้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปว่า นิตยสาร สารคดี ได้กระทำให้บทบาทหน้าที่นี้ โดยการให้แนวทางการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบุคคลให้มีวิถีการใช้ชีวิต การบริโภคและอุปนิสัยที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้น้อยที่สุด และได้ให้ข้อเสนอแนะแก่สังคม ในการแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปของมาตรการทางสังคม และมาตรการทางกฎหมายจากผู้เชี่ยวชาญ (experts) ที่มีความรู้ในเรื่องประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นโดยตรง ตลอดจนได้กระทำให้บทบาทหน้าที่ในการเป็นแกนกลางปฏิบัติการทางสังคม (Social Praxis) ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) อื่นๆ ที่ทำงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในการเผยแพร่ข้อมูล ทั้งสาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปสู่สาธารณชนให้มากขึ้นนั่นเอง